
СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

УДК 351:796.011.1:615.825

Р. Р. Сіренко

кандидат наук із фізичного виховання та спорту, доцент,
завідувач кафедри фізичного виховання і спорту
Львівського національного університету імені Івана Франка

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ РИС СТУДЕНТСТВА ЗА УМОВ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ УЧАСТІ МОЛОДІ В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ

Проаналізовано основні тенденції щодо трансформації індивідуального та суспільного мислення українського студентства на сучасному етапі. Досліджено формування соціально-політичних переконань і зміну морально-психологічних характеристик українського студентства. З'ясовано відмінності суспільного світогляду студентської молоді й інших верств населення, незадіяних у вирішенні актуальних проблем соціуму. Обґрунтовано необхідність активізації органів влади у формуванні активної позиції студентської молоді щодо участі в державотворчих процесах.

Ключові слова: студентська молодь, соціальні аспекти, державотворчі процеси, соціалізація, психологічні особливості, управління, політика, соціум.

Постановка проблеми. Перехід до приватної власності, ринкової економіки, пріоритет загальнолюдських цінностей, індивідуальна відповідальність за рішення, свобода слова спричиняють трансформацію громадянських переконань, виникають нові форми суспільної відповідальності. Очевидною є криза ідентифікації особистості внаслідок істотних змін у масовій свідомості; категорії, що дозволяють молодій особі віднести себе до певної соціальної групи, втрачають кордони.

Дані процеси відбиваються в громадянській свідомості, яка розглядається як сукупність відображення державної політики, що проявляється на різних рівнях і в різних ситуаціях і містить такий структурний компонент, як громадянський світогляд. В умовах відсутності чітко визначених ціннісних орієнтирів, наявності багатьох громадських об'єднань із полярними поглядами на устрій суспільства, низькою політичною культурою студентської молоді, виникає закономірне питання: на яких переконаннях соціалізується молоде покоління, як

дана соціальна група уявляє собі устрій суспільства та в якій формі буде брати участь у житті суспільства?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-психологічні особливості становлення державницького типу мислення в студентській молоді вивчені недостатньо, хоча є окремі дослідження проблеми в контексті соціально-гуманітарної політики держави. Державотворчі процеси не мають загальноприйнятого трактування і використовуються в різних значеннях. Наукові дослідження особливостей державницького мислення і його різновидів останнім часом не надто часто спостерігаються. У вітчизняній науці питання державницької позиції молоді досліджувалися загалом у сфері політичної психології, політології, соціології, соціальної філософії та державного управління.

Варто наголосити на тому, що в наукових дослідженнях наведено життєву позицію щодо природи переконань, прихильники якої свідчать про неправомірність ототожнення досліджуваного поняття з поняттями мотиву і настанови (А. Петровський, М. Ярошевський, В. Момов, А. Зосімовський, Е. Рахманов, І. Сисоєн-

ко, Г. Школьник). Ця група авторів вважає за доцільне розглядати переконання як особливі знання, судження, думки, які пов'язані із глибоким визнанням і переживанням їхньої істинності, безперечної переконливості молодих людей.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що проблема сутності студентської молоді та її соціально-психологічних особливостей вивчена недостатньо. У дослідженнях державотворчих процесів головна увага приділяється вивченню громадянських цінностей і особливостей політичної культури. Однак сьогодні немає актуальних досліджень із формування державницької позиції студентської молоді з погляду підходів, що охоплюють досягнення різних соціально-гуманітарних напрямів і враховують соціально-психологічні особливості молоді певного типу, зокрема студентської.

Мета статті полягає в дослідженні соціально-психологічних рис сучасної студентської молоді й обґрунтуванні діяльності управлінських структур у формуванні в даній категорії суспільства позиції активної участі в державотворчих процесах.

Відповідно до поставленої мети мали вирішуватися такі завдання:

1. Проаналізувати основні тенденції щодо трансформації індивідуального та суспільного мислення українського студентства на сучасному етапі.

2. Дослідити формування соціально-політичних переконань і зміну морально-психологічних характеристик українського студентства.

3. З'ясувати відмінності суспільного світогляду студентської молоді й інших верств населення незадіяних в актуальній діяльності соціуму.

4. Обґрунтувати необхідність активізації органів влади у формуванні активної суспільної позиції студентської молоді щодо участі в державотворчих процесах.

Виклад основного матеріалу. Є трактування громадянської позиції людини як різновид суспільної свідомості, що відображає соціально-психологічні умови життя людей. У загальноприйнятій світовій традиції громадянська свідомість розглядається в ширшому контексті, ніж відображення політики, як її суб'єктивний

компонент, що має прояв на різних рівнях і в різних ситуаціях [1, с. 17]. Громадянська свідомість є системою теоретичних і повсякденних знань, оцінок, настроїв, почуттів, за допомогою яких відбувається відображення соціальними суб'єктами сфери суспільного життя.

Життєва позиція молодої людини уособлює мету та цінності життя, його соціальні складники, переконання людини, погляди, думки, орієнтації. Це створює для окремої молодої людини загальну картину соціуму, якою вона керується, приймаючи ті, чи інші життєво важливі рішення, здійснюючи ті, чи інші соціально значущі вчинки [3, с. 146]. Життєві орієнтири визначають розуміння світу, суспільства, що визначає соціально-політичні, філософські, релігійні, естетичні та соціально-психологічні орієнтації молодої людини.

Такі ціннісні орієнтації можуть формуватися стихійно, на основі повсякденного досвіду та в результаті взаємодії різних світоглядних базисів, або усвідомлено, за допомогою психологічного осмислення фундаментальних ідей, ідеалів, принципів. У громадянському суспільстві здавна було прагнення виробити обґрунтовану позицію, яка б охоплювала осмислення діяльності на основі моральних орієнтирів. Свідоме прагнення виробити відповідну громадянську позицію мають різні соціальні групи людей, які бачать в ньому основу і програми конкретних дій щодо трансформації суспільства [10, с. 31].

Суб'єктивне бачення із часом перетворюється на обґрунтовану життєву позицію і набуває характеру переконань як одиниці світогляду, покликаної реалізувати певні особистісні цінності. Життєве бачення молодих людей тісно пов'язане із ситуацією дії, охоплює як момент мотиву, так і момент безпосередньої ситуації, частіше функціонує на несвідомому рівні. Життєві переконання і позиція розглядаються як усвідомлена освіта, вона виступає як надбудова, яка забезпечує соціальні переконання [5, с. 6]. Переконання відносять до мотиваційної сфери молодої людини й традиційно визначають як систему мотивів особистості, які спонукають її діяти відповідно до своїх поглядів, принципів і життєвої позиції [7, с. 8].

У студентської молоді важливими є глибинні уявлення особистості про навколишній світ, інших людей і саму себе; це не лише справжнє бачення, а й помилки, фантазії, повсякденні уявлення, моральні рішення. Розглянувши наявні погляди на поняття «громадянська позиція», ми визначили її зміст як переконання молодих особистостей загалом і студентської молоді зокрема щодо громадянського устрою суспільства та місця соціально-політичних спільнот і студентства в ньому.

До соціально-психологічних властивостей особистості, пов'язаних із формуванням громадянської позиції, відносяться самооцінка, мотивація особистості та наявність або відсутність в особи харизматичних якостей. Активна життєва позиція молодого особистості взята як ціле, у свою чергу, охоплює потяг, бажання, інтереси, схильності, ідеали, світогляд, переконання, що є системою домінуючих у молодого людини потреб, мотивів, цілей, інтересів, настанов, які скеровують її соціальну активність [4, с. 55]. Згідно із критерієм спрямованості, розрізняються дві моделі молодого особистості: особистість, яка свідомо орієнтується на благо суспільства, держави, та особистість, яка свідомо орієнтується на задоволення власних амбіцій, особистий успіх; зміст її життєвих цінностей – вона сама, навколо якої будується вся система ціннісних орієнтацій.

В основі рис харизматичної особистості лежить людина, сформована жорстким соціумом. Характерними рисами для цього типу молодого особистості є часткова нетерпимість до влади, сумнів в її правоті, відсутність звички до підпорядкування вищим чинам поряд із нетерпимістю до них. Також будь-яку студентську групу можна класифікувати як добре організовану, самостійну одиницю соціальної структури суспільства, члени якої об'єднані спільною метою, спільною діяльністю, перебувають у безпосередньому особистому контакті й емоційній взаємодії тривалий час.

Важливим чинником, що впливає на встановлення певного типу міжособистісних взаємин серед студентства, є статус конкретного індивіда, і це становище молодого особи в системі міжособистісних

відносин визначає її права, обов'язки і привілеї. Статус молодого людини серед студентства не тільки впливає на встановлення відносин підпорядкування, наслідування, управління, не тільки дає уявлення про загальні індивідуальні та соціально-психологічні особливості, а й пов'язаний із наявністю або відсутністю в індивіда особистої думки щодо державотворчих процесів, що відбуваються, власних поглядів на розвиток держави та впливає на формування відповідних переконань і позиції.

Кожна молода людина має характерний спосіб соціальної поведінки стосовно органів державної влади, й ця орієнтація пояснює її міжособистісну поведінку, а соціальне життя дорослої людини безпосередньо зумовлене досвідом її молодості. Залежно від характеру соціально-психологічних потреб у молодості людина в міжособистісних відносинах схильна до прояву недостатньо соціальної поведінки, надсоціальної, або соціальної поведінки. Перший тип формується досвідом недостатньої інтеграції в суспільство, другий – досвідом надмірного включення в нього, а третій – відповідає адекватній інтеграції й є практично ідеальним.

Громадянська позиція визначається як потреба створювати і зберігати стабільні відносини в суспільстві, опираючись на контроль і силу. На емоційному рівні ця потреба визначається як прагнення створювати і зберігати почуття взаємної поваги, спираючись на компетенцію і відповідальність. Поведінка, викликана відповідною громадянською позицією, відноситься до процесу ухвалення рішень людьми, а також стосується сфери сили, впливу й авторитету. Відносячись до когнітивної сфери особистості, менталітет найбільш чітко проявляється в типовій поведінці представників студентства, передусім у стереотипах поведінки й оцінці подій, що відбуваються [11, с. 13].

Реалізація громадянської позиції відбувається в процесі сприйняття і класифікації соціальних явищ на основі виробленого бачення. Соціальне бачення визначає звички, які входять у соціальну позицію, заздалегідь визначаючи поведінку людини в тих чи інших актуальних процесах

суспільства і держави. Соціальне бачення допомагає студентству ухвалювати рішення в типових, або повторюваних ситуаціях і зберігати особисту енергетику, скорочуючи час реагування і прискорюючи процес пізнання. Але водночас стереотипна поведінка перешкоджає новим рішенням, вмінню долати стереотипи, які заважають, є важливою умовою соціальної адаптації студентства.

Стереотипи в студентів часто відповідають афективному поведінковому компоненту міжгрупового антагонізму, вони істотно впливають на позиції особистості, які стосуються багатьох сфер суспільного та державного життя. Громадянська позиція студентської молоді головним чином визначає оригінальний спосіб мислення, своєрідний менталітет, умонастрої тих чи інших студентських груп молодих людей [6, с. 34]. У соціально-психологічному сенсі, активна життєва позиція студентства є формою сприйняття й осмислення дій державної влади. Саме це дозволяє сприймати й оцінювати державотворчі процеси, діяти відповідно до усталених у суспільстві норм і зразків поведінки, водночас адекватно сприймати і розуміти всі категорії суспільства.

Державницьке мислення взаємопов'язане з індивідуально-особистісними особливостями молоді, з особливостями становища студента в академічній групі і навчальному закладі й ідентифікацією молодої людини свого місця в суспільстві. Студентство зазвичай є групою ровесників, тому її представники мають подібні цінності і стандарти поведінки; активна участь індивіда в групі має велике значення для пошуку власної ідентичності та соціалізації молодої особистості. Соціально-психологічні характеристики студентської молоді відображають домінуючі в молодіжному середовищі переконання, а вже вони впливають на вибір певних поглядів, які потім складаються в певний тип державницької позиції.

Особливості й якості молодої особистості, які за своєю природою є соціально-психологічними, формуються в процесі відносин у суспільстві та впливають на виникнення державницького мислення в молодих людей. Активна соціальна по-

зиція базується на досвіді та нормах, які засвоєні в молодості. Якою б великою не була роль студентських груп і безпосереднього міжособистісного спілкування в процесах формування молодої особистості, самі вони не створюють конкретних соціальних переконань і державницького бачення [8, с. 8].

Усі ці й інші змістовні елементи суспільної психології виникають на основі досвіду узагальненого культурними й ідеологічними системами. Соціально-психологічні базиси студентства є не лише похідними від особливостей молодої особистості, але і формуються внаслідок процесу соціалізації. Національна самоповага, почуття патріотизму, ідентифікація себе з державою є первинними характеристиками, з яких потім виникає державницьке мислення студентської молоді та її активна життєва позиція в державотворчих процесах у країні.

Сучасний період соціальних змін в Україні характеризується перебудовою свідомості молодих людей, що веде до перегляду усталених відносин, до пошуку нових моделей взаємодії між людьми. У динаміці соціального життя проглядається тенденція зміни стійких соціальних стереотипів, поширених у нашому суспільстві в попередній період, одночасно відбувається зміна системи цінностей. Ідеологічна переорієнтація сучасного українського суспільства в галузі економіки, політики, соціальної і духовної сферах сприймається представниками різних соціальних груп, зокрема студентством, неоднозначно [2, с. 11].

Молоде покоління бере активну участь у громадсько-політичному житті країни, створюються молодіжні організації, з'являються масові суспільно-політичні рухи за участю молодих людей. Державотворче мислення має охоплювати не тільки принципи, переконання, настанови, орієнтації, фантазії, уявлення, а й механізми, інструменти, способи, засоби реалізації цих ідеалів, переконань, орієнтацій. Також важливими є не надто розвинута глибинність світогляду сучасного студентства і зв'язок державницького типу мислення із соціально-психологічними особливостями студентства.

Самооцінка є важливим регулятором поведінки молоді особистості, впливає на взаємини з оточенням, на ефективність діяльності і подальше розуміння участі в державотворчих процесах. Основним критерієм самооцінки є система особистісних соціально-психологічних якостей студентства [9, с. 23]. Переконавання особистості формуються в межах пізнавального процесу мислення і поступово складаються в певний тип поведінки, а самооцінка в міжособистісних відносинах відіграє значну роль у встановленні певного способу поведінки студентської молоді в суспільстві.

Висновки і пропозиції. Соціально-психологічні риси можуть проявлятися в ставленні молодих людей до суспільних подій, явищ, соціальних груп, окремих людей, а також у політичних, економічних, національних, релігійних, культурних та інших взаєминах. У світогляді молоді концентровано виражаються політичні, економічні, соціальні та духовні відносини, в які включені соціальні групи. Переконавання в основних сферах суспільства: політичній, економічній, соціальній, духовній засвоюються, або не засвоюються особистістю в процесі її соціалізації. Прийняття цих переконань як власних, якими особистість керується у своїй діяльності взаємопов'язане з індивідуально-особистісними особливостями, з особливостями становища особи в академічній групі та з ідентифікацією особистістю свого місця в сучасному суспільстві.

У межах соціально-психологічних особливостей студентства часто аналізується поняття «менталітет». Менталітет характеризує специфіку буденної свідомості, зазвичай ідеться про такі групи, як етнос, нація, соціальна верства. Сутність менталітету студентської молоді полягає в когнітивній сфері та визначається тими знаннями, якими володіє спільнота, яка навчається. Спільно з відчуттями, знання, здобуті студентством у вищих навчальних закладах, становлять уявлення про навколишній світ, вони є базою студентського менталітету, задаючи разом із домінуючими потребами ієрархію цінностей державотворчого характеру, що характеризує студентську спільноту.

Найпоширенішим поняттям для опису патріотичних особливостей соціально-психологічного типу студентської молоді є поняття «національний характер». Поняття «національний характер» як психологічна категорія не є елементарною сумациєю окремих психологічних рис, окремих характеристик членів конкретної студентської спільноти, а є специфічним поєднанням і проявом психологічних особливостей, які стали властивими тій чи іншій соціальній спільноті в сучасних історичних і культурних умовах її розвитку. Важливими є соціальні-політичні стереотипи державницького мислення, національна самоповага і почуття патріотизму як емоційна оцінка ставлення молоді особистості до держави та державності.

Список використаної літератури:

1. Доброскок І. Соціалізація магістрів соціальної педагогіки в умовах глобалізації культури суспільства інформаційної доби. Молодь і ринок. 2010. № 9. С. 53–58.
2. Литвинчук О. Соціалізація маргінального індивіда в умовах суспільних трансформацій: соціально-філософський аналіз. Гілея: науковий вісник. 2013. № 72. С. 428–432. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gileya_2013_72_82.pdf.
3. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет досліджень в науці державного управління. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Х.: Магістр, 2012. № 1. 205 с.
4. Парубчак І. Соціальна значимість молодіжних громадських організацій та об'єднань як суб'єктів реалізації державної молодіжної політики. Ефективність державного управління: зб. наук. праць / за заг. ред. В. Загорського. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. № 30. С. 212–219.
5. Рижанова А. Соціалізація студентської молоді в умовах інформаційного суспільства. Вісник Харківської державної академії культури. 2009. Вип. 27. С. 200–208. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2009_27_24.pdf.
6. Рокотянська Л. Соціалізація студентів з особливими освітніми потребами: актуальність проблеми. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2012. № 9. С. 95–103. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apnvplop_2012_9_12.pdf.

7. Савош Г., Синицин А. Соціалізація маргінальних особистостей у системі закладів вищої освіти України на фоні трансформаційних процесів у суспільстві. *Грані*. 2013. № 11. С. 80–87. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Grani_2013_11_17.pdf.
8. Сохан І. Психологічні особливості морально-правової соціалізації студентів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. К., 2010. 20 с.
9. Чугаєвський В. Соціалізація молоді в процесі розвитку учнівського самоврядування. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2010. Вип. 4. С. 89–97. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mnf_2010_4_12.pdf.
10. Швець Т. Громадянська соціалізація молоді як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. Вип. 28. С. 204–210. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2009_28_24.pdf.
11. Шеїна Л. Студентське самоврядування як засіб соціалізації молоді: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05; Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.

Сиренко Р. Р. Трансформация социально-психологических черт студенчества в условиях формирования активного участия молодежи в процессах построения государства

Проанализированы основные тенденции трансформации индивидуального и общественного мышления украинского студенчества на современном этапе. Исследовано формирование социально-политических убеждений и изменение морально-психологических характеристик украинского студенчества. Выявлены различия общественного мировоззрения студенческой молодежи и других слоев населения, незадействованных в решении актуальных проблем социума. Обоснована необходимость активизации органов власти в формировании активного участия студенческой молодежи в процессах построения государства.

Ключевые слова: студенческая молодежь, социальные аспекты, процессы построения, социализация, психологические особенности, управление, политика, социум.

Sirenko R. Transformation of social psychological features of students under conditions of formation of active participation of youth in state-building processes

The main tendencies of the transformation of individual and social thinking of Ukrainian students at the present stage are analyzed. The formation of socio-political convictions and the change in the moral and psychological characteristics of Ukrainian students are investigated. The differences of the social outlook of student youth and other groups of the population not involved in solving the pressing problems of social life are revealed. The necessity of activating the authorities in formation of an active social position of student youth concerning participation in state-building processes is substantiated.

Key words: student youth, social aspects, state-building processes, socialization, psychological peculiarities, management, politics, social life.